

Emel Esin Biyografisi ve Türkistan Seyahatnâmesi¹

Selcen Özyurt ULUTAŞ² ve Neslihan YILMAZ³

² Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye; selcen.ozyurt@usak.edu.tr

³ Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkiye; nesli.ylmz35@gmail.com

*sorumlu iletişim yazarı: selcen.ozyurt@usak.edu.tr

Özet

Emel Esin, Türk kültür ve sanat tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla dikkat çeken bir bilim insanıdır. Ancak eserlerinin bilinmesine rağmen şahsının yeteri kadar tanınmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma ile öncelikle, Orta Asya Türk kültür ve sanat tarihi üzerine orijinal eserler vücuda getirmiş Esin'in biyografik portresinin çizilmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak Emel Esin'in eserlerinde Türk kültürü ve sanatına bakış açısı Türkistan Seyahatnâmesi isimli kitabı özelinde okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır. "Emel Esin Biyografisi ve Türkistan Seyahatnâmesi" konulu çalışma özenle seçilmiş kaynaklardan beslenmiş, uzun mesailer neticesinde okuyucuyla buluşmuştur. Yararlanılan ilk kaynak grubu Emel Hanımın yazmış olduğu yazılardır. Akabinde de hakkında kaleme alınmış yazılar kullanılmıştır. En önemli kaynak grubu ise Emel Esin ile hayattayken onunla tanışan kimseler ile yapılan görüşmelerdir. Emel Esin Türkçülük ve İslâmiyet konusunda hassasiyetleri olan biridir. Duyarlılığı özel hayatında ve eserlerinde dikkat çekmektedir. Buna rağmen eserlerine duygusal bir neticeden ziyade bilimsel hipotezler elde etmiştir. Sahada çalışma imkânına erişen, pek çok kaynağın orijinal nüshasını inceleyebilen Esin, Orta Asya Türk kültür ve sanatının en özel takipçisi olmuş, arkasında binlerce mühim evrak ile eser bırakmıştır. Böylesine kıymetli bir bilim insanının konu edildiği çalışmanın diğer araştırmacılara ilham vermesi ve kaynaklık etmesi temenni edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Emel Esin, Orta Asya, kültür, sanat, Türkçülük.

The Biography of Emel Esin and Türkistan Seyahatnâmesi

Abstract

Emel Esin is a researcher who drew attention with her studies on Turkish culture and art history. However, it is determined that she is not as wellknown as her Works. This study is aimed to draw a biographical portrait of Emel Esin, who brought original works on the history of Central Asian Turkish culture and art. Besides, the Works and perspective of Emel Esin were tried to be presented to the basis of Turkistan Seyahatnamesi. The study on "The Biography of Emel Esin and Turkistan Seyahatnamesi" was fed from various sources and met with the reader after long time. Mostly written sources which were written by herself and written by others were used and included in the study. Emel Esin is a researcher who is sensitive about Turkism and Islam. Her feelings can be seen in her private life and works. Despite this, she has achieved scientific hypotheses rather than an emotional outcome. Having access to the opportunity to work in the field and able to examine the original copies of many sources, Esin has become the most special follower of Central Asian Turkish culture and art, leaving thousands of important documents and works behind. We hope that our study, in which we address such a precious scientist, will inspire and source other researchers.

Key words: Emel Esin, Central Asia, Culture, Art, Turkism.

1 Giriş

Türk kültür ve sanat tarihi dünyasında kıymetli yere sahip olan Emel Esin'in biyografisini hazırlamak, keyifli olduğu kadar hayli zor bir süreci de beraberinde getirmiştir. Emel Esin'in hayatını konu alan çalışmalara dair yapılan taramalar sonucunda bir yüksek lisans tezi (Boyras, 1997), ansiklopedi maddeleri ve ekseriyetle ölümünden sonra kaleme alınmış yazılar tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmaların mahiyetleri, genel olarak yazarın yazılarını kaleme alan şahıslarla olan hatıralarından ibarettir. Bununla birlikte, incelemeler neticesinde kadın araştırmacılara yönelik tetkik eser sayısının da az olduğu saptanmıştır. Ümit edilmektedir ki bu çalışma ile Emel Esin'in hayatını mercek altına alan araştırmacı sayısı artacak, bununla mütenasip birçok kadın araştırmacı bilimsel metinlere konu olabilecektir.

Emel Esin, Türk kültürü ve sanatına dair yeni ve benzersiz eserler ortaya koymuş olması münasebetiyle, Türk tarihi üzerine çalışmalar yapan bilim insanları arasında mühim bir isim olmuştur. Emel Esin'in eserlerine geniş bir çerçeveden bakıldığında tespit edilen genel durum, çağdaş bilimin İslâmî değerlerle harmanlandığı hipotezi olmuştur (Boyras, 1997, s.37). Araştırmacının sözleri ve önem verdiği değerler, eserlerinde tesadüf edilen bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kendisine gençliğinden beri okuduğu Kur'an-ı Kerim'in ve Ahmet Yesevî'ye ait Divan-ı Hikmet'in büyük tesiri olduğundan verdiği bir röportaj vesilesi ile haberdar oluyoruz (Kaplan ve Enginün, 1984, s.59).

¹ Bu makale "Emel Esin Biyografisi ve Türkistan Seyahatnâmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden (Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020) türetilmiştir.

Emel Esin'i özel kılan önemli hususlardan biri, saha çalışmaları neticesinde elde ettiği sonuçlardır. Mesela Türkistan seyahati sırasında yaptığı incelemeler, Hac vazifesini gerçekleştirdiği sıradaki gözlemleri, eşinin ve babasının işi vesilesiyle görme imkânına eriştiği yerler kendisine somut izlenimler edinme fırsatı vermiştir. Gördüklerini yorumlayabilecek bilgiye ve eğitime sahip olması da çalışma yaparken ona kolaylık sağlamıştır. Araştırmacıyı özel kılan bir diğer husus ise, bulunduğu ülkelerin yabancı dillerini akıcı bir şekilde okuyor ve konuşuyor olmasıdır. Esin, bu sayede birçok kaynağın orijinal nüshasını inceleyebilmiş, eserlerini daha fazla orijinal kaynak ile besleyebilmiştir. Birinci el kaynaklardan eriştiği bilgiler sayesinde Emel Esin, daha önce ortaya koyulmamış verileri Türk bilim camiasına takdim etmiştir. Açıkça ifade etmek gerekir ki onun çalışma alanlarında Türkiye'de ciddi bir eksiklik vardır. Esin, eserleri ile bu büyük açığı bir nebze de olsa kapattığı gibi, ulaşılmaması zor bir başarıya da imzasını atmıştır. Emel Esin'in başarısının altında yatan sebep, Orta Asya Türk kültür ve sanatına gönülden bağlı olmasıdır. Konuların özüne titizlikle inen Esin, Batıların kendi kültür ve tarihlerini nasıl araştırdıklarını öğrenmiş, bu yöntemleri kullanarak Türk kültürü ile alakalı nadide eserler kaleme almıştır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, çalışmanın hazırlık aşaması oldukça çetin geçmiştir. Çalışmanın en önemli zorluğu Emel Esin'in hayatta olmamasıdır. Çalışma, onu gören ve hayatta olan birkaç kişinin vermiş olduğu bilgilere, yazılı kaynaklara, ağırlıklı olarak da Emel Esin'in kendi eserlerine dayanmaktadır. Tanıkların anlattıklarından yazarın duygu dünyasına girilmeye çalışılmıştır. Görüşme sağlanan kişilerin farklı şehirlerde ikamet ediyor olması bir nebze zorluk oluştursa da edinilen bilgiler ve tanıma lütfuna erişilen değerli kimseler yaşanan zorlukları unutturmuştur.

Emel Esin'in ailesinin aktif siyasi ve edebî faaliyetlerinin olması bilinçli, kendisini her anlamda geliştiren, yeniliklere açık bir çevrede yetişmesine imkân vermiştir. Annesi Müfide Ferit güçlü bir karaktere sahiptir. Almış olduğu eğitim bir yana, Türk ulusunun kurtuluş mücadelesinde aktif rol almış, kadınlara yönelik faaliyetlerde bulunmuş Atatürk devrinin aydın kadın isimlerindedir. Annesinin rahlesinde yetişen Emel Esin, kadın temalı yazılar da kaleme almıştır. Babası Ahmet Ferit Tek, Türkçülüğün akla gelen ilk temsilcilerindedir. Emel Esin annesinin ve babasının fikir mirasına sahip çıkmış, hayatı boyunca Türkçülüğün savunucusu olmuştur. Eşi Seyfullah Bey, Emel Esin'in en büyük destekçisi olmuştur. Kendisine her konuda yardım etmiş, tüm çalışmalarına inançla müzaheret etmiştir. Seyfullah Esin'in Orta Asya Türk sanatı sevgisi ortak araştırmalar yapmalarına vesile olmuş, birçok bölgeyi birlikte incelemişlerdir.

Daha evvel de söylendiği üzere Emel Esin, Orta Asya Türk Kültür ve Sanat Tarihi adına benzersiz çalışmalar yapmış sayılı bilim insanlarından biridir. Bir kadın bilimci olarak bu alanda derli toplu eserler kaleme almış, ele aldığı konularla, bugün dahi ulaşılmaması zor seviyede tespitler ortaya koymuştur. Ancak tüm bu üstün meziyetlerine rağmen Esin maalesef geri planda kalmıştır. Türk kültür ve sanat tarihi çalışanların Emel Esin'in eserlerini bilmelerine rağmen keza şahsını bilmedikleri yönünde tespit edilen bu çalışma ile ümit edilmektedir ki, söz konusu boşluk bir nebze de olsa doldurulacaktır.

2 Yöntem

Emel Esin'i ve hayatını konu alan araştırmada yazılı, sözlü ve görsel kaynaklardan istifade edilmiştir. Yazılı belgelerde, öncelikle Emel Esin'in kaleminden ailesi hakkındaki bilgiler derlenmiştir. Emel Esin hakkında çeşitli isimlerin yazmış olduğu etütler, biyografi çalışmaları, makaleler özenle incelenmiştir. Ortaya atılan tezler dönemin şartlarına uygun şekilde tahlil edilmiştir. Emel Esin'i gören tanıkların ifadeleri ve izinleri doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış, yazıya geçirilmiş, ilgili şahısların onayı dahilinde çalışmaya eklenmiştir. Akabinde kayıtlar yazılı kaynaklarla karşılaştırılmıştır.

3 Bulgular ve Tartışma

Emel Esin, eserlerinin bilindiği ölçüde şahsı tanınmayan bir araştırmacıdır. Orta Asya Türk kültür ve sanat tarihi alanında, sahada çalışma imkânı bulan Esin, benzersiz sonuçlara ulaşmıştır. Ulaştığı sonuçları gerek yazılarında gerekse katıldığı kongre ve sempozyumlarda paylaşmıştır. Emel Hanım'ın en büyük avantajlarından biri de çeşitli yabancı dillere hâkim olmasıdır. Bu sayede birinci elden kaynaklara erişen araştırmacı daha geniş perspektiften yorum yapma ayrıcalığı edinmiştir.

Bugün dahi Orta Asya araştırmalarının farklı milletlerce yürütülüyor olması, Emel Esin Hanımefendi'nin kendi dönemi için muazzam bir değer olduğunu kanıtlar niteliktedir. Gönülden edindiği bu ulvi görev arkasında binlerce eser bırakmasına vesile olmuştur.

3.1 Biyografinin Tanımı ve Gelişim Süreci

En bilinen tanımıyla biyografi, Eski Yunancada "bios" (canlılık, hayat) ve "graphie" (yazı, şekil)" (Özdemir, 2012, s.5) kelimelerinden de anlaşılacağı üzere, bir yaşam öyküsünü anlatan yazılara verilen addır (Taşdelen, 2006: 8). Yaptıkları veya topluma kazandırdıklarıyla dünyada önemli iz bırakan kimselerin hayatlarını, geniş bir perspektiften ele alan yazı türüdür. Avrupa'da "biyografi" kelimesi ilk olarak John Dryden tarafından 1683'te kullanılmıştır. Türk tarihinde ise biyografi Tezkire, Tabakât, Siyer, Terceme-î Hal gibi dönemlere göre ad ve şekil değiştirmiş, günümüze biyografi olarak intikal etmiştir.

Doğu'da özellikle Çin'de hüküm süren Çin imparatorlarının anlatıldığı anonim Shu King en eski biyografik eser kabul edilmektedir. Batı'da ise ilk biyografisi M.S. I. yüzyılda yaşamış olan Yunanlı yazar Plutarkos'un yazdığı kabul edilir. Bioi Paralleioi (Paralel Hayatlar) adlı eserinde Plutarkos, 46 Yunanlı ve Romalı düşünür ile siyasetçinin hayatlarını karşılaştırmalı kaleme almıştır. Orta Çağ Avrupası'nda biyografilerde ekseriyetle, Hristiyan din adamlarının hayatlarına yer verilmiştir. Aydınlanma çağı ile birlikte yazarlar, kral ve din adamları yerine sanatçıların, bilim insanlarının faaliyetlerini ve hayatlarını yazmışlardır (Kacıroğlu, 2014, s.32).

XX. yüzyıldan sonra modern biyografi yazımının temel prensipleri umumi kabul görmüştür. Tarafsız yazılar kaleme alınmıştır. Modern biyografide olması gereken en önemli hususlardan biri, tarihsel gerçekliktir. Hayatı kaleme alınan kişi ne yaşamış olursa olsun,

yaşam öyküsüne sadık kalınmalıdır. İdeal bir biyograf, hayatını yazacağı kişi ile alakalı tüm bilgi ve belgelere ulaşmalıdır. Varsa günlük ve mektuplarını incelemeli, eserleri üzerinden bilgi edinmelidir. Yine özne ile ilişkisi olan, hakkında doğru ve net yorumlar yapabilecek bireyler ile görüşmek suretiyle bilgiler arasında doğru eleme yapılmalıdır. Biyografi yazarı, kronolojik sıraya da uymalıdır. Ele aldığı öznenin dönemini iyi bilmeli ve değerlendirmeli, dengeyi iyi kurmalıdır. Aynı anda hem tarihçi hem edebiyat eleştirmeni hem yazar hem de bir psikiyatrist olmalıdır. “Neden” sorusunu sormamalıdır. Biyografi, sorulara cevap bulmak için yazılmamalı, sadece olayları sergilemelidir (Çelebioğlu, 2007, s. 8,11-14).

Türkçede ilk biyografik eserler, VII. ve VIII. yüzyıllardan başlayarak iki ayrı kanalda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ilki Orhun ve Yenisey Yazıtları siyasetnâme, nasihatnâme türü eserlerden sayılabileceği gibi, en iyi biyografi eserlere de örnek teşkil etmektedir. İslâmiyet’le birlikte gelişen Türkçe biyografiler son peygamberin yaşam öyküsünü anlatan Siyer eserlerdir. Siyer’e ek olarak Menakıbnâmeler de yaşam öyküsü örnekleri arasında sayılmaktadır. Ancak efsaneleştirilmiş destansı yapıtlar olmaları sebebiyle, bilimsel doğruluk taşımamaktadırlar. Osmanlı döneminde biyografi geleneği tezkireler ve tercüme-i hallerle devam ettirilmiştir. Tezkireler genellikle şairlerin hayatını konu edinen bir yazı türüdür (Çelebioğlu, 2007, s. 18,19,22). Biyografinin Osmanlı Türkçesinde oldukça etkili bir karşılığı olan “Tercüme-i Hal” yaşlanan bir ömrün, kişiye özgü bir halin, başkalarına kapalı olan bir yaşantının ifşası ve anlaşılır bir dille ifadesi anlamına gelir (Taşdelen, 2006, s. 8). Böylece sadece şairlerin değil, yaşantısıyla merak uyandıran tüm önemli karakterlerin hayatı bu tarz eserlere konu edilmiştir.

Tanzimat döneminde Tezkire geleneği devam ettirilmekle birlikte modern anlamda verilen ilk biyografi örneklerine de tesadüf edilmekte, hatta biyografi yazım türünün temel kural ve kaideleri şekillenmektedir. Cumhuriyet döneminde ise bazı karakterlerin biyografileri romanlara konu edilmektedir. Bununla birlikte ansiklopedi ve lisansüstü çalışmalarda biyografi türü gelişim göstermiştir.

Bu bağlamda, Türk Tarihçiliğinin önemli fakat ihmal edilmiş kıymetli mensubu Emel Esin Hanımefendi’nin hayatı mevcut çalışmada titizlikle incelenecek ve her satırda yazarın hayat hikayesine sadık kalınacaktır. Ayrıca yazarın günümüze ulaşan tarihi ve kültürel çalışmalarıyla Türk dünyasına sunduğu katkılar “Türkistan Seyahatnâmesi” adlı kitabı özelinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.2 Emel Esin (20 Ekim 1912-26 Şubat 1987)

Emel Esin’in annesi Müfide Ferit Tek (29.04.1892-24.03.1971) Kastamonu’da doğmuştur (Esin, 1971: 640). Emel Hanım’ın hayatındaki en önemli kişilerin başında şüphesiz annesi Müfide Hanım gelmektedir. Kendisi dönemin şartlarına göre iyi eğitim almış ve ömrünü idealleri doğrultusunda yaşamıştır. Münevver bir kadın olan Müfide Hanım bir tarafta ülkesine canhıraş hizmet ederken bir yandan da yine milletine hayatı boyunca hizmet edecek evlat miras bırakmıştır. Kısaca izah edilmeye gayret edildiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli devirlerine şahit olan ve olayların merkezinde yer alan Müfide Hanım’ın rahlesinde yetişmiş olan Emel Esin’de fikri olarak tam manasıyla annesinin izinden gitmiştir. Devrinin münevver, mücadelesi şahsiyeti olan Müfide Hanım özellikle ilmî ve düşünce bakımından Emel Hanımın ruhunu ve kişiliğini şekillendirmiştir. Milletini ve devletini tarifsiz bir duygu ile seven ve sahiplenen Müfide Hanımın gözetiminde yetişen Emel Hanım ömrünü milletin geçmişini aydınlatmaya adanmıştır. Aşağıda da tafsilatıyla görüleceği üzere hayatı boyunca hiçbir maddî beklentisi olmadan çalışmış ve üretmiştir. Annesinden miras aldığı Türklük şuurunu ve sevgisini benzersiz ilmî eserlerle taçlandırmıştır.

Emel Hanım’ın babası Ahmet Ferit Tek (07.03.1877-25.11.1971) Bursa’da doğmuştur. Ahmet Ferit Bey tam anlamıyla bir dava adamı olarak yaşamıştır. Müfide Hanım ile evliliğinden sonra da çift olarak ideallerine göre yaşamaya devam etmişlerdir. Sürgünler, mücadeleler ile geçen ömre şahit olan Emel Esin böylesi bir atmosferde büyümüştür. Açıkça anlaşılacağı üzere Tek ailesi hayatlarını milletlerine vakfetmiş ve bu minvalde yaşamışlardır. Fikri ve entelektüel anlamda hayli zengin bir muhitte yetişen Emel Hanımın kendi ömrü de geçmişinin ne denli zengin olduğunun en güçlü delilidir.

Türk kültür ve sanat tarihinin en önemli ismi Emel Esin’in doğum tarihi ile alakalı tam bir netlik yoktur. Resmi kayıtlara göre 1912’de, babası Sinop’ta sürgündeyken İstanbul Beşiktaş’ta dünyaya gelmiştir. Sayın Prof. Dr. Tuncer Baykara, Emel Hanımın 7 Mart 1985’te kaleme aldığı 15 sayfalık ilk vasiyetnamesindeki “Ben Rumî 1328 doğumlu İstanbul Üsküdar, Sinan Paşa Mahallesi, Topraklı Sokak Nu:31(eski 25) kayıtlı olan cilt ve sahife 025-07/58 Emel Esin” ifadelerine binaen Emel Hanım’ın doğumunun 1912 yılının son aylarını veya 1913’ün Ocak-Şubat gibi ilk aylarını kapsadığını belirterek, Emel Hanım’ın doğum tarihini 1912 olarak belirtmiştir. Emel Esin’in lisans ve doktora diplomalarında da doğum tarihi 1912’dir. Öte yandan yine sayın Baykara Emel Hanım’ın denetlediği yazılardaki hayat hikayesinde yer alan 1914 yılına itiraz etmediğini ve bizzat hazırlattığı mezar taşına da bu tarihi yazdığını ifade etmiştir (Baykara, 2012, s. 139).

Yukarıda da tafsilatıyla ifade edildiği üzere çocukluğu, babasının siyasî hayatının oldukça hareketli bir dönemine rastlayan Esin, 1924’ten sonra ailesiyle uzun süre yurtdışında yaşamıştır. Bu nedenle eğitimini Fransa ve İngiltere’de sürdürmüştür. Aldığı eğitim sayesinde akıcı düzeyde Fransızca ve İngilizce öğrenmiştir. Aile dostları Mihin Lugal Hanımefendi, Ahmet Ferit’in İngiltere’de görev yaptığı dönemde, Emel Hanım’ın Buckingham Sarayına takdim edilen ilk Türk kızı unvanına sahip olduğunu söyledikten sonra şunları eklemiştir: “Emel Esin bu şerefe layık bir kadındı. Çok nazik ve zarif bir hanımdı. Söyleyeceği şeyleri sert bir tavırla değil, daima nezaketle anlatırdı. Zaten onun ağzından kötü ve sert bir kelime çıktığına hiçbir zaman şahit olmadım. Nezaketi, evinde çalışan yardımcılara kadar uzanırdı” (Lugal, 2019).

Emel Esin, Bakalorya’dan (orta öğrenim) sonra mimar olmak için Ecole de Bozar’a gitmiştir. Fakat orta çağdan kalma geleneklere göre eğitim veren okuldaki ağır şartlardan dolayı tahsilini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Söz konusu geleneğe göre her öğrenci kendisinden büyük bir öğrencinin çırağı oluyordu. Ancak bu yöntem Emel Hanım’ı rahatsız etmiş ve okuldan ayrılmıştır. Nihayetinde ise daha önce babasıyla annesinin de okumuş olduğu Ecole Libre des Sciences Politiques’in Tarih bölümünden 1933’te mezun olmuştur. Ayrıca Sorbonne’dan yüksek matematik sertifikası almıştır. Paris ve Viyana güzel sanatlar akademilerinde mimarî, resim,

mozaik, vitray ve gravür dallarında öğrenim görmüştür (Özel, 1995, s.380; Kaplan ve Enginün, 1984, s.58). 1969'da ise Paris Üniversitesi'ndeki doktora eğitimini tamamlamış ve Le Dragon Dans l'icanographie Turque adlı teziyle sanat tarihi dalında doktor unvanı almıştır.

Emel Hanım kendisini sürekli yetiştirmiştir. Özellikle farklı diller öğrenmeye önem vermiştir. Bu çerçevede Necati Lugal 'den Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Derslere tanık olan Mihin Lugal'e göre dil dersleri gramatik bir sırayı takip etmekten ziyade, Emel Hanım'ın çalışmaları için gerekli olan konular üzerinden yapılmış (Lugal, 2019). Haftada birkaç akşam Necati Bey'in getirdiği kitaplardan Süleyman Çelebi, Yunus Emre, Niyazi, Erzeni, Fuzuli, Şeyh Galib, İbrahim Hakkı'nın eserlerini okumuşlardır (Esin, 1968, s. 52). Arapça dil bilgisi için Muhammed Hamidullah'tan da yardım almıştır. Ayrıca Herbert Jansky'den de eski Türkçe metin okumaları yapmıştır (Baykara, 2012, s. 141). Türk tarihi eğitimi için ise büyük Türkolog Zeki Velidi Togan'dan bilgiler edinmiştir. Türlü lisan bilgisine sahip olan Emel Hanım, Togan'ın makale ve kitap isimlerini İngilizceye çevirmiştir (Baykara, 2004, s. 618). Zeki Velidi Togan'ın 1964'ten sonra gerçekleştirmeye çalıştığı Türk Kültürü El-Kitabı hareketine Emel Hanım da katılmıştır. Togan'ın vefatından sonra Emel Esin bu eserin çıkması için gayret göstermiş ve masrafını kendi karşılamak sureti ile söz konusu yayınların basılmasını sağlamıştır (Baykara, 2012, s. 146). Zeki Velidi Togan, Emel Esin'in bilgileri doğru yorumlamasına ve yerinde kullanmasına güvenmiştir. Zira kendisi Reşidüddin Vakıfnâmesi'nin bir nüshasında mevcut olan, fakat henüz neşredilmemiş ve kendisinin İslâm Tetkiklerinde neşredeceği bir babın bahsini Esin'in yapmasına müsaade etmiştir (Esin, 1962, s. 154).

Emel Esin, araştırma ve yazma faaliyetlerinin dışında resimle de ilgilenmiştir. Çeşitli portrelerin yanı sıra Orta Asya Seyahati sırasında gördüklerini resmetmiştir. Mihin Lugal, Dil ve Tarih Coğrafyanın bir salonunda Emel Hanım'ın resim sergisinin yapıldığını söyledikten sonra şöyle devam etmiştir: "Emel Esin, babamın yağlı boya bir resmini çizmişti. Fotoğrafçılar ve ressamlar babamı fotojenik buluyorlardı diye düşünüyorum. Çünkü sürekli babamın fotoğrafını çekmek ya da resmini çizmek isterlerdi. Emel Hanım'ın resim sergisi yapıldığında, babamın o yağlı boya tablosunu da sergiye eklemek istediler. Güzel bir tabloydu, Emel Hanım'ın hemen hemen en güzel eserlerinden biriydi, herkes onu çok beğeniyordu. Fakat babam pek göz önünde olmayı sevmediğinden tabloyu vermek istemedi. Resmi çok göz önüne koymayacakları sözünü aldıktan sonra babam tabloyu sergide kullanmalarına müsaade etti. Ne kadar gizlenmiş olsa da olağanüstü dikkat çektiğini hatırlıyorum" (Lugal, 2019).

Emel Esin ilk evliliğini 1931 yılında, Mısırlı Şivekâr Hanım'ın oğlu Vahit Yousry ile Paris Belediye'sinde nikah kıyarak gerçekleştirmiş, ancak bu evlilik hafızalardan silinecek kadar kısa sürmüştür (Emel Ferit Hanımla, 1931, s.6). Mısır Hanedan ailesi tarafından Emel Hanım'a takılan takılar, Seyfullah Esin'in isteği üzerine İsviçre'de bir bankanın kasasına kilitlenmiştir. Emel Hanım, 1986 yılında hazırlamış olduğu ek vasiyetnamesinde, banka kasasında bulunan mücevherleri, 3 kilo 800 gram külçe altını, bir adet altın sigara tabakasını ve 220 bin doları Darülaceze'ye bağışlamıştır. Bağışlanan ziynet ve para, 2 Nisan 2000 yılında Eskidji Müzayede Evi'nde Darülaceze için satışa sunulmuştur (Civelekoğlu, 2019: ilk dört satır; Milliyet Haber Pembener). Bu evlilik ile alakalı yapılan araştırmalar neticesinde ise 01 Haziran 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan haber oldukça dikkat çekicidir; "Emel Ferit Hanım, Zevcile İngilizce Konuşmak Mecburiyetinde" başlıklı haberde, Vahid Bey'in Türkçe, Emel Hanım'ın da Arapça bilmediği yazıldıktan sonra yeni evli çiftin anlaşabilmek için İngilizce konuştukları iddia edilmiştir. Fakat yine aynı gazetede 20 Haziran 1931 tarihinde Emel Esin imzalı tekbizin yayınlandığı tespit edilmiştir. Emel Hanım tekbizde, Vahid Bey'in Türkiye'de büyüdüğünü ve iyi derecede Türkçe bildiğini ifade etmiştir. Ama mektuptaki asıl önemli ifade; Ahmet Bey'den (babası) terbiye görmüş bir kızın Türkçe bilmeyen ve Türkiye ile alakadar olmayan biri ile evlenmesinin mümkün olmadığıdır (Emel Ferit H. Zevcile, 1931, s. 1,2; Emel Ferit H. Deyli, 1931, s.1,2). Özetle Türklük, Türkçülük Tek ailesinin en önemli değeridir.

Emel Esin'in Seyfullah Esin ile olan evliliği ikinci evliliğidir. Seyfullah Esin (30 Mart 1902-15 Haziran 1982) ve ailesi Selanik'te doğduğunu ifade etmiş olsalar da nüfus tezkeresi Köprülü'ye işaret etmektedir (Esin, 1982, s. 710). Seyfullah Bey, 1925 yılında Hariciye Vekaletine girmiştir. Emel Hanım bu evliliği ile alakalı şu tafsilatı vermiştir: "Seyfullah, 1939'da Arjantin sefâretimize başkâtip olarak tayin edilince, İspanyolca öğrenmek istedi. Fakat o yılın Eylül ayında Japonya'ya büyükelçi olan babam Ahmed Ferid Tek, Dışişleri Bakanlığında Seyfullah'ın Tokyo'ya yollanmasını rica etti. Babam Seyfullah'ı daha yakından tanıma imkânı buldu. Japonya'daki Tatarların Türk tabiiyetine geçmelerindeki gayretini de takdir ile, 1938'den beri, üç yıldır düşündüğümüz evlenmek kararımızı tasvib etti. Büyükelçi sıfatı ile, konsolosluk vazifesini de üstüne alan babam tarafından, 20 Kasım 1941 günü nikahımız akdedildi." (Esin, 1982, s. 708,709). Emel Esin'in eşi Seyfullah Bey'i tanımlama biçimi, onun zihin dünyasını anlamak açısından önemli ipuçları verir. Neriman Malkoç Öztürkmen ile 1989 yılında yaptığı bir röportajda Esin Hanım Seyfullah Esin'i; "Çalışkandı. İnanmış bir Türk milliyetçisi idi", sözleriyle nitelendirir. Öztürkmen'in "Babanız, eşinizde hangi seçkin nitelikleri bulmuştu ki, sizin gibi biricik kızına onu eş seçti", sorusunu yanıtlarken "Eşim Seyfullah (Anlamını biliyorsunuz herhalde, 'Allah'ın kılıcı' demektir) Plevne gazilerinden Edhem İbrahim Paşa'nın oğludur. İbrahim Paşa aslen Türkistan'ın Maveraünnehir yöresinden 15. Asırda Anadolu'ya göç eden bir Türkmen soyuna dayanır. Annesi, Musul mutasarrıfı Kenan Paşa'nın kızı, babası Ayaşlı Münyamin Veli ahvadından Esad Muhlis Paşa idi. Her iki soydan Türk-İslâm terbiyesi ve kültürünü almış olan genç, babamın dikkatini çekmişti", demiştir (Öztürkmen, 1989).

Aynı aileden amir ile memur beraber olamayacağından, Seyfullah Bey geçici olarak New York başkonsolosluluğuna gönderilmiştir. Seyfullah Esin daha sonra Stockholm elçiliğine tayin edilmiştir. O dönem yolculuk ettikleri gemi savaş nedeniyle Tokyo'ya dönünce bu tayin gerçekleşmemiştir. Ertesi yıl baharında (Haziran 1942), Kore, Mançurya, Moğolistan, Sovyetler Birliği (Sibirya, Türkistan, Azerbaycan) üzerinden, ikinci dünya harbinin sürdüğü zor devirde, iki aylık bir yolculuktan sonra, Türkiye'ye, Kızıl-çakçak'a (Kars) varmışlardır. Bu seyahat, Seyfullah Bey'e İç Asya Türk dünyasını açmış ve alakası bütün ömrü boyunca devam etmiştir. Yolda müştereken tuttıkları hatıra defteri mevcuttur (Esin, 1982, s. 710,711). Emel Hanım da gerçekleştirdikleri ilk Orta Asya seyahati sırasında, Çin ile Orta Asya kültür ve sanat mirasını yakından görme imkânı bulmuştur (Özel, 1995, s. 380). Arkadaşı Matmazel

Auboyer'e Orta Asya sevgisini uyandıran seyahatini anlattığında şu cevabı almıştır: "Sen de İç Asya mikrobuna yakalanmışsın" (Kaplan ve Enginün, 1984, s. 58).

Seyfullah Esin, 1944-49 yılları arasında, çocukluk hocası Prof. Necati Lugal ile buluşmuş, bundan sonra Emel Hanım da Necati Lugal'in öğrencisi olmuştur. Mihin Lugal aile dostluklarının başlangıcını şöyle anlatmıştır: "Seyfullah Bey bir gün Ankara'da babamla karşılaştı. O karşılaşmada hemen bizi evlerine davet etti. Ben üniversite okuyordum. Yani babamla oraya gidebilecek bir yaştaydım. Dolayısı ile Emel Hanım'ı evlerinde tanıma imkanına da eriştim ve onu ilk kez üniversite yıllarımda tanımış oldum. Küçük bir evleri vardı, gayet sade bir şekilde dizayn edilmişti." (Lugal, 2019).

Seyfullah Esin Rusya'ya tayin olduğunda yapacakları ikinci Orta Asya seyahati (1955) için izin istemişlerdir. Seyfullah Esin, diplomat olduğu halde Rusya hükümetinden çok zor izin alabilmiştir. Sovyet Rusya'nın bu izni vermesi dahi bir mucize olarak kabul edilebilir. Çünkü Türkistan'a diplomat bir aile sıfatı ile gitmişlerdir. Sovyet Rusya, izledikleri politika gereği Emel Hanım'ın fotoğraf çekmesine izin vermemiştir. Ancak Esin Hanım seyahati sırasında gördüklerini başarıyla resmetmiştir.

Emel Esin, 1970'li yılların başında Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü'nün aslı üyeliğine seçilmiştir. 1965 yılından itibaren enstitünün çeşitli yayın organlarına yazmış, bilim dünyasında tanınmaya başlamıştır. Aynı enstitünün bilim kurulu üyeliğine de getirilmiştir. 1982 yılında, Türkiye Milli Kültür Vakfı'nın Türk Kültürüne hizmet edenler için tesis ettiği "Türk Kültürüne Hizmet Şeref Armağanı'na" layık görülmüştür. 1983 yılı sonunda Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesindeki Atatürk Kültür Merkezi aslı üyeliğine seçilmiştir (Özcan, Ö. 2013, s. 74; Baykara, 2012, s. 143). İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi eserini, bu kurumlardan bağımsız kendi parasıyla bastırıştır (Baykara, 2004, s.621). Türk-Arap İncelemeleri Vakfı'nın kurucu üyeliğini yapmıştır. Atatürk Kültür Merkezi için hazırlamakta olduğu Uygur Türk Medeniyeti Tarihi, Hakani Türk Medeniyeti Tarihi, Oğuz Türklerinin Kültür ve Sanat Tarihi adlı çalışmalarını tamamlayamadan, 26 Şubat 1987'de mide rahatsızlığından dolayı vefat etmiştir. 2 Mart Pazartesi Üsküdar Yeni Cami'de kılınan öğlen namazından sonra Karacaahmet Mezarlığı'nda defnedilmiştir (Özel, 1995, s. 299).

Çeşitli yazılı ve sözlü kaynaklardan edinilen bilgilere göre Emel Esin hiçbir resmi ya da özel kurumda görev almamıştır. Yusuf Civelekoğlu Seyfullah Bey'in diplomat olmasından dolayı Emel Hanım'ın da seyahat mecburiyetinin olduğunu, bu yüzden çalışmadığını aktarmıştır. Emel Esin, akademik bir kuruma bağlı olmadan çalışmalarının tümünü bireysel olarak yürütmüştür. Vaktini yalnızca kendi alanı ile alakalı araştırmalara harcamıştır. Mihin Hanım'ın Türk Tarih Kurumu'nda görev yaptığı yıllarda Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde okumalar yapmıştır. Emel Hanım, Mihin Lugal'in bahsettiği üzere bazı kitapları dışarı götürmek için kendilerinden ricada bulunmuş. Kütüphanenin normal şartlarda böyle bir uygulamalarının olmamasına karşın kendisine güvendiklerinden ötürü kitapları dışarıda çalışması için Emel Esin'e emanet ederlermiş (Lugal, 2019). Emel Hanım'ın çalışmaları özellikle Orta Asya kültür ve sanatı için muhteşem belgelerdir. Sayın Prof. Dr. Baykara, 1990 yılında Alma-ata'da S. Klyaştorıy'ın Emel Hanım'ın yazdıklarının güvenilir olduğunu belirttiğinden bahsetmiştir.

Emel Esin, dünyadaki hemen hemen bütün milletlerarası kongreleri takip etmiştir: Türk Sanatı Kongreleri, Türk Tarih Kurumu Kongreleri, Türkoloji Kongreleri, Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongreleri, Milletlerarası Müsteşirler Kongresi, ICANAS, CIEPO, PIAC. Bunların yanında uygun zamanlardaki yurtiçi/yurtdışı kongre ve toplantılara da katılmayı ihmal etmemiştir. Bu kongrelere kendi mali imkanları ile katılmıştır. Kongrelerdeki tartışmalara teşrif etmiş, bildiği yabancı dilleri de konuşarak kendini daha iyi ifade edebilmiş, Türk milletinin ve İslam dininin gerçeklerini savunmuştur (Baykara, 2004, s.620; Baykara, 2012, s.144-146).

Emel Hanım, babası ve eşinin görevleri sayesinde çeşitli yabancı dillere hâkim olmuştur. İngilizce, Fransızca, Arapça ve Farsçanın yanı sıra bildiği dillere Almanca ve Rusçayı da eklemiştir. Ayrıca anlayabilecek kadar Bulgarca da öğrenmiştir (Cunbur, 1987, s.300). Sahip olduğu bu zenginlik de Emel Hanım'ın, birinci el kaynaklar kullanmasına ve yayınlarının daha güçlü olmasına vesile olmuştur.

Emel Esin İslamiyet'e olan hassasiyetini, Türkçülüğe olan bağlılığını aynı potada bütünleştirip, rasyonel veriler elde edebilmiştir. Resim karalama defterlerinin sayfa başlarına "Allah", "Bismillah" gibi dini lafızlar yazmıştır. Ayrıca hacca giden ve ibadetlerine imkânı dahilinde devam eden Emel Hanım'ın bu yönü ile alakalı Mihin Lugal şu bilgileri paylaşmıştır: "Dini vecibelerini yerine getirirken hiç belli etmezdi. Hacdan geldikten sonra uzun elbiseler giymeye, boynuna kıyafetine uygun şal takmaya, peruk kullanmaya başladı. Başörtüsü kullanmadığı için başına peruk takmayı tercih ettiğini düşünüyorum. Ama peruk olduğu kesinlikle belli değildi, çok kaliteliydiler. Zannedersem yurtdışından getiriyordu. Ben eski saçlarını bildiğimden fark etmem kolay olmuştu." (Baykara, 2004, s.621; Lugal, 2019). Benzer bir örnek Sayın Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın yazısında da vardır: Kendisi İrenne Melikof'a Emel Hanım'ı sorduğunda, toplantılarda aynı odayı paylaştıklarını, Emel Esin'in namazlarını odasında kıldığı ve hiç kaçırmadığı cevabını almıştır (Baykara, 2012, s.145).

Emel Hanım'ın millî ve dinî kültürle yakından ilgili olan bilim insanlarını yakın çevresine alması, aile içindeki bazı kimseler tarafından tepki görmüştür. Bu durumun, kendisinden beklenen çağdaş-laik görünümü sarstığını Nimet Arzık'ın belirtmiş olduğunu Baykara ifade etmiştir. Yazı dizisinin devamında, Arzık'a göre Müfide Hanım tam anlamıyla batılıdır. Emel Hanım ise Doğu ile Batı arasında bocalamış, sonunda yönünü doğuya çevirmiştir (Baykara, 2012, s.142,143).

Emel Hanım'ın ailesinin yanı sıra çevresindeki isimler de ilmi ve fikrî biçimlenişinde etkili olmuştur. Evlerine annesinin muharrir arkadaşlarının, Abdülhak Hamit, Süleyman Nafiz, Yahya Kemal'in geldiğini, sohbetlerini dinlediğini ve Kemal'in kendisine tesir ettiğini anlatmıştır. Aynı zamanda Yusuf Akçura teyzesi ile evli olduğundan onlara gelen isimlerin bazıları ile de tesadüf etmiştir (Kaplan ve Enginün, 1984, s.59).

Emel Hanım'ı genç bir öğrenci iken tanıyan ve ondan etkilenen Mihin Hanım Emel Hanım'ı genel olarak şöyle anlatmıştır: "Arapça, Farsça ve Osmanlıcaya meraklı bir hanımdı. Babam şarkiyat profesörü olduğundan birlikte çalışırlardı. Emel Hanım'ın Şark dillerine olan ilgisi yalnızca merakla sınırlı değildi. Çalışmaları için de zaruri bir durumdu. Esin'in gayretli bir öğrenci olması babamın oldukça

hoşuna giderdi. Babam ders sırasında ciddiyetini her daim korurdu. Muntazam çalıştıklarını hatırlıyorum. Gramatik bir dil bilgisi eğitimden farklı olarak, o an Emel Hanım'ın araştırmaları için gerekli olan noktalar üzerinden çalışırlardı. Dersler Emel Hanımların evinde olurdu. Beni de çağırırlardı ve orada bir şeyler okurdum. Seyfullah Bey de evde bir şeylerle uğraşır. Eşi, Emel Hanım'ın rahat çalışabilmesi için mümkün olan her şeyi yapardı. Emel Hanım ve Seyfullah Bey hayatımda gördüğüm en uyumlu çiftti. Ders ilişkimizin yanı sıra sıkı bir aile dostluğumuz da vardı. Seyfullah Bey, Emel Hanım için Pazar programları yapardı ve bu programlara babamla beni de dahil ederdi. Küçük bir arabaları vardı, babam ve beni evimizden alırlardı. Hep birlikte şehir dışına çıkardık. Seyfullah Bey güzel, sakin bir yer bulunca Emel Hanım'ın şövaesini oraya kurardı. Bir nevi piknik yapardık, Emel Esin de manzara resimleri çizerdi. Onlarla birlikteyken, babamla benim farklı bir hayatımız vardı. Ancak yine de resmi olduklarını söylemeden geçemeyeceğim. Mesela sofrada diplomat usulü yemek yerlerdi. Ben yemeğimi Emel Hanım'a bakarak yerdim ki hata yapmayım. Kendi akrabalarını ziyarete giderlerdi, onlara da misafir gelirdi. Bizde olduğu gibi iç içe bir akraba ilişkileri yoktu. Gerektiği zaman bir araya gelmeyi tercih ederler ve seviyelerini her daim korurlardı.

Anne ve babası şu an vakıf binası olarak kullanılan evde yaşarlardı. Ben Emel Hanım'ı daha çok Sadullah Paşa Yalısı'nda görürdüm. Babam Çengelköy'de, Sadullah Paşa'nın ismini taşıyan yalıda yaz ayları Emel Hanımlara misafir olurdu. Misafirlerini sıraya koyup belli tarihlere yalıda tatil yapmaları için misafir etmelerine rağmen babamı yaz boyu misafir ederlerdi. Ancak kendileri yalıda kalmak yerine yurtdışında tatil yaparlardı. Yazın sonlarında veyahut arada bir yalıya gelirlerdi. Yine de yalıda sürekli görevli kimseler bulunurdu. Bir iki yaz beni ve eşimi de davet ettiler. O zamanlar oteller yazlıklar filan yoktu. Eşim, ben ve büyük oğlum gitmiştik. Bizim gittiğimiz yaz Almanya'dan Avusturyalı bir aşçıları da tatil yapmak için gelmişti. Aşçıdan birçok yemeğin püf noktasını öğrenmişim. Aşçı ve babam güzel ahbaplık yapmışlardı. Türk Tarih Kurumu'nun Ankara'da toplantıları olduğunda Emel Hanım trenle gider gelirdi. Toplantılar uzun sürdüğü zaman kendisini bizim eve getirirdim. Tren saatini bizde beklerdi ve sohbet ederdik. Ancak onunla konuşmak benim için çok zordu. Kendisiyle 1 saat bir arada kalamazdım, çok resmi olduğundan yanlış bir kelime kullanmamak için seçerek konuşurdum. Konuşma dili de epey ağırdı. Ama onu çok sever ve takdir ederdim.

Emel Hanım vejetaryendi. Kuruluş yemeklerinde buna şahit olurdum. Ankara'ya geldiğinde benim dışımda görüştüğü birkaç üniversite mensubu arkadaşı daha vardı. Bir araya geldiğimizde hep etsiz şeyler, kabak filan yerd. Bize geldiğinde de ona basit bir şey pişirirdim. Peyniri rendeler, ekmeğe yumurta sürer, peyniri üzerine koyar fırına verirdim. Yanına da çay demlerdim ve bu onun çok hoşuna giderdi. Elbiseleri çok ıktı. Hepsini Fransa'dan filan alıyordu. Paltosu da çok kaliteliydi. Tuttuğum zaman kumaşın kalitesini hissedebiliyordum. Chanel marka giydiğini biliyorum. Paltosunu çıkardığında görüyordum. Modaya çok uymazdı ancak her daim zarifti. Bir de biz kütüphaneyi tasnif ederken çok güzel şemsiyelere rastladık. Babası Japonya'da büyükelçiyken annesi almıştı herhalde. Bu eşyaların tümü kilit altında toplanmıştı, sergi yapılacaktı. Ancak şu an neredeler bilmiyorum" (Lugal, 2019).

3.3 Türkistan Seyahatnâmesi

Emel Esin, Güney Afrika hariç dünyanın bütün ülkelerini görmüş, özellikle uzun yıllar Türk toplumlarına mesken olmuş ülkeleri ziyaret etmiş bir aydındır. Onun ifadesiyle, Güney Afrika'yı seyahatlerinin dışında tutmasının sebebi, Türk kültürünün tesirinden söz edilemeyecek bu yerin kendisini ilgilendirmedir (Boyras, 1997, s.279). Yazarın seyahatleri onun Türk tarihi, kültürü ve sanatına duyduğu merakın yanı sıra, Türk büyükelçisi olan eşi Seyfullah Esin'in görev yaptığı her ülkede ona refakat etmesinden kaynaklanır. Bu sayede çeşitli ülkeleri görme imkanına erişen yazar, durumu avantaja çevirmiş, gittiği memleketlerde incelemelerde bulunmuş, mevcut bilgi birikimi ile gördüklerini geniş bir perspektiften yorumlayabilmiştir.

Emel Esin, ilk Türkistan seyahatini 1942 yılında gerçekleştirmiştir. Tekrarını arzuladığı ikinci ziyaretini ise, 13 yıl aradan sonra yapabildiği. 18 Mayıs 1955'te, eşinin çabaları sonucunda aldıkları özel izin ile Sovyet Rusya'nın kontrolündeki Türk ülkelerine seyahat etmiştir. Bu seyahat, Türkistan'ın Rusya esaretine düşmesinden sonra, Rusya nezdinde görevli bir elçi tarafından yapılan seyahat olması açısından oldukça önemlidir. Türk diplomasi tarihinde bu tarz örneklere zaman zaman rastlanmaktadır. Mesela Mahmut Şevket Esendal da Bakü, İran ve Afganistan'da sefirken Türkistan'daki hadiselerle yakından alâkadar olmuştur (Çağatay, 1960, s.4). Seyahatin Seyfullah Esin'i vazifesi bakımından ne kadar ilgilendirdiğini bilmemekle birlikte, kendisinin kültürel değerlere verdiği önemden, sarf ettiği bir söz aracılığıyla haberdar olunmaktadır: "Her memleket, tarih sahnesinde yer tutabilmek için, kendi kültür değerlerini açığa çıkarmalıdır".

Esin'in Türkistan'a yaptığı bu ziyaretindeki amacı, Orta Asya'nın zengin kültüründen kalan abidelerin bazılarını görmek olmuştur. Geçmiş meraklı olan Emel Hanım, yenilikçi devrin sanat eserlerini ne ölçüde etkilediğinin bilincinde olan her birey gibi, Türkistan kültürünün akıbetini de merak etmiştir (Esin, 1997, s.3). Müellifin kitabında verdiği bir bölüm, seyahatini annesi Müfide Tek'in 1920 yılında yazmış olduğu Aydemir romanındaki ideoloji ile de gerçekleştirmiş olabileceği ihtimalini doğurmaktadır: "Registan'ı ve Bilhassa Uluğ Bey medresesini gezerken, annemin 1920'de yazdığı romanın kahramanı olan ve Uluğ Bey medresesinde bir müddet yaşayıp, Registan'da ölen Aydemir'i hatırlayıp hayalini aklımda takip etmişim" (Çağatay, 1960, s.5).

TEK-ESİN Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı binasında, Emel Esin'e ait sayısız eserin arasında Türkistan Seyahatnâmesi'ne dair iki adet dosyaya ulaşılmıştır. Dosyaların içeriği, müellifin seyahat notlarını nasıl bir metotla kayda geçtiğini anlamak hususunda yeterli bilgi ve belgeye sahiptir. Yazarın tercih ettiği aslı metot, günümüzde de pek çok araştırmacının istifade ettiği "fişleme" usulüdür. Bunu yaparken, el yazısını kullanmış, müsvedde kağıtlar biriktirmiştir. Emel Esin, fişlerini günümüz Latin alfabesiyle kayda geçmiştir. Dosyada Türkçe mektupların yanında İngilizce, Fransızca ve Osmanlıca mektuplara da rastlanmıştır.

Emel Esin Türkistan Seyahatnâmesi yazısını neşretmek için 1957 yılında Türk Tarih Kurumu'na sunduğunda, yazı hakkında rapor vermek için Abdülkadir İnan görevlendirilmiş. İnan, Esin'i çağırarak yazıda gördüğü yanlışları paylaşmış. Mesela "hükümdar kalesi" anlamına gelen "erk" kelimesinin aslen Türkçe olmadığını savunmuş. İlmî sahada azami derecede doğruluğa itina gösterilmesi

gerektiği konusunda Emel Hanım'a ihtarda bulunmuş. Emel Esin, İnan'ın sözleri ve verdiği kaynakları not etmiştir. O sırada İnan, Esin'in elini tutmuş ve demiştir ki: "Bunları söylüyorum ama, rapor vermek için senin yazını okurken, ben ağladım". Bunun sebebi ise İnan'ın ebediyen vatan toprağından; Başkurdistan'dan ayrılmış olmasıdır (Esin, 1977-1978, s.231).

Eser, büyük ve geniş sayfalarla basılmak suretiyle dikkat çekmektedir. Kitabın ilk basımı, 1959 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yapılmıştır (Boyras, 1997, s.82). Bu nedenle dil ve içerik yönünden dönemin bilimsel anlayışını yansıtmaktadır. Bunun örneğini kitabı açar açmaz fark edilen "Mukaddime" başlığında görmek mümkündür. Emel Esin'in çizmiş olduğu resimlerin kuşe kâğıda basılmış olması da okurun ince detaylara vakıf olmasını sağlamıştır (Saraç, 2020, s.108).

Seyfullah Bey'in abisi Kenan Bey, kitap basıldıktan sonra yengesi Emel Hanım'a bir mektup göndermiştir. Mektuptaki şu kısım eserin o gün için ne denli büyük bir kıymete sahip olduğunu göstermektedir: "Türkistan Seyahatnâmenize, büyük bir sanatla çizdiğiniz resimlere hayran kaldım. Memleketimizde böyle güzel bir eser basılmamıştır, hizmetiniz olmasa basılacağı da yoktur." (Kenan Esin'in Emel Esin'e yazdığı, 1959, s.1). Emel Esin, yaptığı bir röportajda, eserinin vesika kıymetinde olduğunu bizzat dile getirmiştir (Kaplan ve Enginün, s.58). Mehmet Önder de 21.01.1960 tarihli mektubunda şu sözleri sarf etmiştir "Türkistan Seyahatnâmesi adlı pek mükemmel eseriniz için teşekkürlerimizi arz eylerim. Zevkle okuyor ve istifade ediyorum. Eserin methiyelerini, daha evvel okumuş olan ve aslen Buharalı Bursa kütüphanesi müdürü Nadir Beyefendi'den, iki ay evvel Tahran'a geldiği zaman işitmişim" (Mehmet Önder'in Emel Esin'e yazdığı, 1960, s.1).

Emel Esin, tüm araştırmalarına rağmen Türkistan'a dair tarih, sanat ve kültür konularını içeren derli toplu ve güvenilir bir çalışma bulamadığından bahsetmiştir. Bu sebeple, özellikle alâkadar olduğu Türkistan sanat ve kültür öğelerinin izlerini kadim Şark kitaplarında, seyahatnâmelerde, edebî eserlerde, Türk, Avrupalı, Rus arkeolog ve tarihçilerinin eserlerinde takip etmiştir. Örneğin Hazar Denizinin doğu ve batısına düzenlediği seyahatlerinde, büyük oranda Oğuz memleketlerini ziyaret ederek seyahatnamesinde geniş yer veren İbn-i Fadlan'dan istifade etmiştir. Bunlarla beraber, Türkistan'ı iyi bilen kimselerden sözlü olarak edindiği bilgileri de notlarına ekleyerek Türkistan Seyahatnâmesi'ni meydana getirmiştir (Esin, 1997, s.3). Mesela Dr. Tahsin Yazıcı bu kişilerden biridir. Yesevî dervişlerinin yer altında çile doldurduğu hakkında malumatın, bazı el yazmalarında görüldüğünü kendisinden öğrenmiştir. Aynı şekilde Zeki Velidi Togan'dan da Türkistan'da üzeri postlar ve muazzam boynuzlarla örtülü bir sandukada yatan kişinin Kazakların son hanlarından Albay Han olduğunu öğrenmiştir (Kaplan ve Enginün, 1984, s.62).

Türkistan'a dair yabancı dildeki ana kaynakların zenginliği, yazarın farklı dillerden alıntılar yapmasını gerekli kılmıştır. Emel Esin'in çeşitli dillere hâkim olması ve yeni diller öğrenme yönündeki gayret ile becerisi bu zorluğun üstesinden gelmesi hususunda kolaylık sağlamıştır. Kısaca, yazarın ana kaynaklara erişebilmesi, kaynak diline hâkim olması ve saha araştırmalarını bizzat yapabilmesi gibi etkenler eserin Türk Dünyası araştırmalarındaki yeri ve önemini arttırmıştır. Eserin bibliyografyasına göz gezdirildiğinde, Zeki Velidi Togan, Osman Turan, İbn-i Bibi, İbn-i Batuta, Abdülkadir İnan, Fuat Köprülü, M. Halil Yınanç gibi Türkçe kaynakların yanı sıra, Rudenko, P. Pelliot, Marco Polo, W. Barthold gibi yabancı kaynaklardan istifade ettiği görülmektedir. Eser iyi bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Tüm bunlar Türkistan sanatı üzerine çalışacak araştırmacıların kaynak olarak kullanabilecekleri bir eser olduğunu kanıtlamaktadır. Saha araştırmaları sonucu elde edilen bilgilerin de eserin kıymetini arttırdığına şüphe yoktur.

Kitap açık, duygulu ve teferruattan uzak bir şekilde kaleme alınmıştır. Orta Asya Türk kültür ve sanat tarihi çalışacak araştırmacılar için başucu kaynağı denilebilecek kitabın önsözünü Albert Gabriel kaleme almıştır. Gabriel, Emel Esin'in lüzumsuz sözlere girmeden tabiat, abideler ve insanlar hakkında yazılı ve canlı izlenimlerini kaydettiğini, Türkistan'ın geçmişi hakkında, teferruata boğulmamış özlü bir girişle kültür tarihine dair bütün umumi bilgileri verdiğini yazmıştır. Bu giriş de İslâmiyet'ten Önceki Devir ve İslami Devir olmak üzere ikiye ayırmıştır. Orta Asya sanatının kronolojik gelişimi, geçmiş dönemin siyasi yapıları üzerinden sunulmuştur. Böylelikle Türkistan sanatının tarihsel gelişimi daha net anlaşılacaktır. Eserin ikinci bölümü, araştırmacının yapmış olduğu seyahati kapsar. Abideleri bir sanat tarihçisi gözüyle müşahade edip tasvir etmiştir. Okudukça zihinde canlanan detaylara yer vermiştir. Şayet tarihi yapı üzerinde Arapça ve Farsça bir yazı mevcut ise bunun orijinal dildeki karşılığı ile Türkçe tercümesini de vermiştir (Saraç, 2020, s.108-109). Mesela Semerkand'da Timur'un mezarına Gür-i Emir denirmiş. "Gür" veya "gavr" Farsça kabir manasına geldiği gibi, "kur" veya "kurgan" Şark Türkçesinde aynı manada kullanılmış. Bir diğer örnek, "Registan" kelimesinin anlamı "Reg" kum, "Registan" kumluk meydan, açıklaması ile karşımıza çıkmaktadır.

Kendisi bir sanat tarihçisi olması nedeniyle görsel malzemeye oldukça önem vermiştir. Türkistan'ın tarihi mekanlarını, sanat ve kültür unsurlarını fotoğraflayarak kayda alan yazar, kimi zaman da bizzat çizdiği resimlerle görsel unsurları ebedileştirmiştir. Resimlerde gözümüze çarpan en dikkat çekici ayrıntı, resimlerin ilgiyle incelenilebileceği takdirde fark edilecek minimal detaylara sahip olmasıdır. Motiflerdeki çizgiler, kutsal mekanlarda bulunan Arapça yazılar, harabelerin mevcut durumu bunların sadece birkaç örneğidir.

Eser, geçmiş yüzyıllara nazaran ilmi kaygıyla akademik bir gezi raporu şeklinde yazılmıştır. Akademik çerçevenin dışına çıkılan anlatımlardan azami ölçüde uzak durulmuştur. Bunun tek istisnası, Esin'in bazen bölge halkıyla yaşamış olduğu diyalogları satırlarına taşımış olmasıdır. Örneğin; "...ikincisi bana sordu:", Sen nerelisin? "Türk'üm" dedim. Bu sözleri söylerken, bana sual sorana değil, arkadaşına bakıyordum. O elini göğsüne koymuş, başını selam verir gibi eğerek, "biz de Türk'üz" dedi. Bu kullandığı tabir acayıptı, zira Orta Asya'da bilhassa halk arasında bugün, Türk tabiri kullanılmaz. Kazak, Özbek, vb. gibi mevzii isimler duyulur" (Saraç, 2020, s.109).

Emel Esin, sahip olduğu bilgi birikimi ile mimarî yapıları dikkatle incelemiş ve yorumlayabilmiştir. Homojen bir kültürün birleştirdiği Türkistan'ın en eski medeniyet merkezlerinden biri olduğu bilinmektedir. Durum böyle olunca da Türkistan kültürü diğer medeniyetlere temas etmiştir. Bu temas araştırmacının dikkatinden kaçmamış, farklı kültür çevrelerine ait izlenimlerini bir bir gözler önüne sermiştir.

Müellifin yeni ve benzersiz tezler ortaya koyduğu daha evvel de belirtilmiştir. Göçebelerin çadırda yaşadığı gibi, ölümlerini uzun müddet çadır altında bırakmalarının bugünkü türbe şekline ilham vermiş olabileceğini bu eserinde ortaya atmıştır (Esin, 1997, s.4). Bu kaniya mahrutî şeklindeki kümbetten varmıştır. Türkistan Seyahatnâmesi'nde bulunan 28 numaralı resimde bunun örneğini bizzat çizdiği Veramin'de bulunan bir türbe ile vermiştir.

Müellif, kitabında Türkistan'ı "Şimalde Sibiryâ, Garbta Hazar Denizi, Cenupta İnan ve Afganistan ve Şarkta Çin" ile sınırlamıştır (Esin, 1997, s.3). Emel Esin, Orta Asya'nın birbirinden çok uzak memleketlerin kültürlerini birbirlerine tanıttıklarını ifade etmiştir. Çünkü Türkistan Uzak Şark ile Avrupa arasında, ticari kervanların, dini mahallere giden ziyaretçilerin ve istila ordularının yolu üzerindedir (Esin, 1997, s.4).

Türkistan dilinin Şark Türkçesi olduğunu ve bizim Türkçemize çok benzediğini belirten müellif, bazı farkların olduğunu yazmıştır. Türkistan'da Türkçeye "Türkçe" dendiği gibi "Ana-ata tili, Muhammed tili" dendiği de oluyormuş. Türkçeden başka Rusça ve Tacikçe de bölgede hâkim olan dillerdendir. Tacikçeye galip gelen Türkçe, ne yazık ki Rusça önünde gerilemiştir. Çünkü Rusça, daha ilkokullardan itibaren zorunlu dil olarak okutulmaktadır (Esin, 1997, s.23). Karınıyaz, Türkistan'daki yerli dillerin edebi ve ilmî dil olarak geliştirilmesinin bahis konusu dahi olmadığını savunmuştur (Çağatay, 1960, s.7). Emel Esin, Rus harflerinin kabulü ile isteyen gençlerin Arap harflerini üniversitede öğrenebildiklerini, fakat Sovyetler Birliğinde tanıdığı genç tarihçilerin, vaktiyle Türkistan medreselerinde okumuş, hatta Batı Avrupa disiplininin geçmiş kişilere nispeten eski eserlere daha yüzeysel aşına olduklarını gözlemlemiştir (Esin, 1997:23). Buna örnek olarak yazar şu anısını paylaşmıştır: Türkistan gezisinde caminin etrafında dolaşırken binanın muhafızı gelmiştir. Bu kimse soluk mavi gözlü, yaşlı bir Tattardır. Arapçayı Urfa'da öğrenmiştir. Bina üzerindeki sülüs yazıları okumasına rağmen, kûfi yazıları okuyamamıştır. Kendisinden sonra sülüsleri de kimsenin okuyamayacağını söylemiştir. Bir diğer örnek şudur: Esin, Hoca Ahmet Yesevî camisinden ayrıldıktan sonra, resim yapmak için, dışarıda uygun bir yere oturmuş, yanına Fatma isimli, başörtülü küçük bir kız gelmiştir. Esin, Rusça şarkı söyleyen Fatma'nın Kırgızca konuşmadığını ya da konuşmak istemediğini belirtmiştir (Esin, 1997, s.61-63). Araştırmacı, Orta Asya'da, Müslümanlar arasında "Vadim" gibi Rusça isimlere de tesadüf etmiştir (Esin, 1997, s.43). Emel Esin'in bu konu ile alakalı genel tespiti, Türkistan halkının köylerde ve kasabalarda büyük ekseriyetinin ve başkentlerde asgari yüzde ellisinin Türkçe konuşuyor olmasıdır (Esin, 1997, s.22).

Yazarın tespitine göre eski masallar, destanlar, şarkılar komünist ideolojiye uyacak tarza çevrilmiştir. Mahiyetler tamamen değiştirilmiştir. Dini unsurların yerini, sınıf farkları almıştır. Mesela Aşık Garib aslen dinî bir kahraman iken inkılâbci olarak görülmeye başlamıştır. Karagöz'ün muadili olan Pehlivan Keçel ve Ayşe Hala gibi gölge oyunu kahramanları artık müzelere kaldırılmıştır (Esin, 1997, s.23).

Emel Esin Türkistan musikîsi ile alakalı da şunları söylemiştir: "Türkistan musikîsi bizim musikîmizi hatırlatmakla beraber, daha ciddî, daha ağır, belki musikiden ziyade şiire yakındır. Şarkılar monoton ve mübalâğasız bir edâ ile, klâsik bir asâletle, ekseri dâvudî seslerle, âdeta tekellüm edilir. Bazan Gregoryen musikiyi hatırlatabilir. Musiki âleti olarak, davul ve defler galip gelir. Zurna, kemençe ve çöğür de vardır. Türkistan musikisi eski bir an'aneyeye bağlıdır. Gerek Milâdin ilk asırlarında Kuça şehrinin musikînasları, gerek Orta Çağ'da Harezmi musikîsi şöhrat salmıştı" (Esin, 1997, s.23). Orta Asya musikî aletlerin vatani addedilmektedir: Şamanların davulu, Budistlerin davul ve çingirakları başka milletlere geçmiştir. Davul, Selçuklular ve Osmanlılarda olduğu gibi bazen hükümdarlık timsalidir. Kaval, ney ve bunların başka şekilleri de Türkistan aletleri imiş. Keman ve kemençenin vatani de Orta Asya sayılmıştır (Esin, 1997, s.9). Emel Esin, Türk Tarihi Musikîsi isimli makalesinde konuyla alakalı Sachs'ın Geist und Werden der Musikinstrumente adlı eserinden ve Farabi'nin eserlerinden malumat bulduğunu yazmıştır (Esin, 1959, s.3). Bu gibi bilgiler bize Emel Esin'in Türkistan ile alakalı bilgileri nereden temin ettiği, hangi bilgilere güvendiği konusunda fikir vermesi açısından önemlidir.

Araştırmacı, Türkistan halkının giyim tarzını da şöyle tasvir eder: "Türkistan halkının yaşayış tarzı Anadolu halkınıninkine benzer ve iki bin seneden beri pek az değişen kıyafetleri giyerler. Çiçekli mintanlar, şalvarlar, hırkalar, kadınların başlarında yemeniler, hozozlar veyahut bizdeki Yürüklerde olduğu gibi toğulgalar tercih edilir. Ayaklarına çizme, başlarına takke, kalpak veya kürklü keçe külâhlar kullanırlar. Bizim tepeliklere benzeyen takkeler her mîntıkada farklılık gösterir. Buhara'da sırma işlemeli, Fergane'de kuşlu, Semerkand'da bademli." (Esin, 1997, s.22). Heftalitlerde görülen, Kuşaşahlardan kalma sivri toğulgalar XVI. asırda Türk askerinin başında da görülmüştür (Esin, 1997, s.10).

Emel Esin, çadır şeklindeki künbedlerin, halı motiflerini hatırlatan sırlı tuğladan mozaiklerin göçebe sanatının şehir sanatına tesiri olabileceğini ifade etmiştir (Esin, 1997, s.4). Türkistan'ın çiçekleri ve hayvanları sanat eserlerinde motif olarak yer almıştır. Mesela bozkırda yabancı biten lale, çinilerde ve kumaşlarda motif olarak kullanılmıştır. İslâmiyet'ten evvel ise geyik, pars, kumru ve diğer kuşlar motif olarak tercih edilmiştir. Ekseriyetle at motifine rastlanmaktadır. Ata bazen boynuzlar takılmış, geyik şekline sokulmuştur (Esin, 1997, s.5). İslâmiyet'le birlikte, Kur'an'ın ilhamıyla Arapça yazı en mühim motif olmuştur (Esin, 1997, s.12).

İnsan anatomilerinden bahseden müellif şu sınıflandırmayı yapar: Orta Asya insanları tasvir ederken üç tipe ve bunların birleşmesinden oluşan ara tiplere işaret etmektedir. Bu üç esas tip Hun, İskit ve İndo-germen tipleridir. Hun'lar çekik gözlü olduğu için Çinlilerle karıştırılabilmektedir tezine karşı Hun çehresinin iskeletinin daha iri ve kuvvetli olduğundan bahseder. Skit tipi gaga ve esmer burunlu, badem gözlü görülür. İndo-germenler ise Helenistik simanın hatlarına sahiptir ve daha geniş alınlıdır (Esin, 1997, s.5).

Orta Asya'nın kullandığı malzemenin toprak olduğunu belirten Esin, toprak mimari ananesinin Türkiye'ye de geldiğini ve başka malzeme çıkarılmasına rağmen toprak, tuğla ve çininin fazla kullanıldığını ifade etmiştir. Türkistan'ın en muazzam binalarının bile; kalelerin, sarayların hep topraktan, pasha denilen terkidben ve tuğladan yapıldığını aktarmıştır. İçleri ve dışları pişmiş toprak veya kerpiç heykellerle süslenmiş, İslâmiyet devrinde de çini ile kaplanmıştır. Bir başka mimari tarzı da kaleler, kervansaraylar, medreseler gibi dışarıya karşı saklanmış olup bir avluya açılan bina tarzıdır (Esin, 1997, s.4-5).

En eski devirlere ait yalnızca birkaç çanak çömlek parçası ve masalların kaldığını ifade eden Esin, kronolojik olarak diğer devirlere ait genel kültür evreleri hakkında bilgi vermeyi ihmal etmemiştir. Orta Asya'nın en uzun ömürlü ve orijinal sanatının bozkır sanatı olduğunu yazar. Bunlar da göçebeler tarafından imal edilen ve kolay taşınan eşyalardır. Bozkır sanatının o dönemde hala İran, Orta Asya ve Türkiye'de yaşadığını belirtmiştir (Esin, 1997, s.7).

Yeme içme adetlerine gelince, Ramazan ayında ziyaret ettikleri şehirde bu manzaraları müşahade etmekte zorlanmamıştır. Türkistan'da kahve yerine çay içildiğinden ve bu çayın Çin çayı gibi yeşil olduğundan söz eder. Açık havada çardak altı çayhanelerinin çokluğundan, bizde olduğu gibi pilav, kebab, pide, ayran ve yemiş yendiğinden bahseder (Esin, 1997, s.22). Buhara'da yedikleri erikli Buhara pilavı da yöresel yemekler arasındadır (Esin, 1997, s.49).

Kur'an-ı Kerim ve Ahmet Yesevî'nin Divan-ı Hikmet'i Emel Esin'de derin tesirler bırakan kitaplardır. Türkistan seyahatleri sırasında, Sovyetler Birliği'ne geldiklerinden beri aradıkları Divan-ı Hikmet'i nasıl bulduklarını ise verdiği şu anekdotla aktarır: "...Seyfullah, camiin ön cebhesini dolaşırken bir Kazak da onunla konuşmaya gelmiş. "Acaba Ahmed Yesevî Divânı burada bulunur mu?" diye soran Seyfullah'a, Kazak, "bekle" deyip gitmiş. Uzunca bir müddet sonra, göğsünde sakladığı, el yazması bir divanla geri gelmiş. "Hazreti Sultanın Hikmetini al, özünün olsun" demiş. Sonra ilâve etmiş: "Sende durması yahşirektir." (Esin, 1997, s.61).

Müellif, Orta Asya sanatına dair genel bilgiler sunmaktan hariç Türkistan sanatının hızla yayıldığını, Selçuklu ve Osmanlı'yı dahi etkilediğini ifade etmiştir: Mesela Pazırık'ta bir Skit mezarında eşyalar arasında halı ve işlemeli keçe çadır ortaya çıkmıştır. Çadırın üzerinde rengarenk keçelerle işlenmiş Skit atlısı, bir tahta oturmuş, elinde çiçekle muhtemelen uhrevî mahiyette olan birine ilerler vaziyettedir. Atlı, gaga burnu ve kara bıyığı ile Osmanlı ve İran halk sanatında görülen kahramanları hatırlatır. Sasanî tesirleri taşıyan Anadolu Selçuklu meleklerinin, Baktriya sanatının eserlerini anımsattığı başka bir örnektir (Esin, 1997, s.8). Penc-Kent freskleri arasında, Selçuk madeni ve tahta oymalarında, Osmanlı kozmografya minyatürlerinde ve Topkapı Sarayı'ndaki Falnâme'de görülen cinsten birçok kollu bir insan şeklinin mevcut olduğunu haber veren müellif, bu şeklin, M. XIV. asır Moğol duvar resimlerinde de bulunduğundan bahseder (Esin, 1997, s.9). Yine Uygurlara ait mürekkeple çizilmiş bir desenin en erken Müslüman minyatürlerini ve Topkapı Müzesi'ndeki murakka albümlerdeki minyatürleri hatırlattığını ifade etmiştir (Esin, 1997, s.10).

Samanilerin bıraktığı eserler arasında başkentleri Buhara'da olan İsmail Samanî Türbesi'nin Selçuk ve Osmanlı mimarisinin öncüsü olduğunu kaydeder. Türbe Mük'ab şeklindedir. Kubbesi toparlaktır. Kemerli küçük pencereleri ve dört köşesinde kulecikleri vardır. Binanın duvarlarında, tuğlaların türlü şekilde dizilmesiyle, delik veyahut dolu mozaikler vücuda getirilmiştir. Bu tarzı ileride Selçuk ve İran-Moğol duvarlarında ve hatta Edirne'de, Yıldırım Bayezid Camiinde görülmüştür. Harezmi Bilevli kervansarayındaki kemerlerin kavsi de Selçuk ve Osmanlı kemerinin haberini verir. Selçuklar ve Osmanlılar son göçten evvelki asırlarda, dedelerinin yaşadığı toprakların şehir isimlerini (mesela Talas), masallarını (Dede Korkut, Aşık Garib) ve Türkistan'ın kültür ananesini Anadolu'ya getirmişlerdir. Harezmi, Buhara ve Bulgar ile, Selçuk ve Osmanlı mimarileri arasındaki yakın alaka buna delildir. Bulgar mezar taşları Osmanlı mezar taşları şeklinde, Selçuklu mezar taşları Türkistan tarzındadır (Esin, 1997, s.13-14). İstanbul'daki Çinili-Köşk'ün cephesi de Türkistan mimarisini hatırlatmaktadır. Orta Asya'da ve Çin'de saadet rengi olarak addedilen gelincik kırmızısı köy gelinlerinin giydiği renk olarak bilinmektedir (Esin, 1997, s.18).

Türkistan'da da Osmanlı kültürünün tesirinin, yaşlı kimseler arasında, henüz hissedildiğini kaydeden Esin, Fuzuli'den, Midhat Efendi'den, Ahmed Cevdet'ten, Tevfik Fikret, Mehmed Ali Ayni ve Akif'ten bahsedenlere tesadüf etmiştir (Esin, 1997, s.24).

Araştırmacı, modern dünyaya alışan Türkistan'ın hümanist kültürünün gerilediğini tespit etmiştir. Modern dünyaya ayak uydurmak isteyen Türkistan, Taşkent gibi merkezlerdeki fabrikalarda, kolkozlarda, proleterya sınıfı oluşmaya başlamıştır. Müstakil çalışan ustalar artık yetiştirilmemeye başlamıştır. Halk bazı içtimai reformları ve teknik ilerlemeyi arzu etmekle beraber, Türk-İslam kültürüne henüz bağlıdır (Esin, 1997, s.24).

Türkistan Seyahatnâmesi, Emel Esin'in Türkistan'a yapmış olduğu 15 günlük seyahatle alakalıdır. Eser, yazarın gezilerini, bu geziler sırasındaki gözlemlerini kapsar. Moskova'dan Taşkent'e ulaşan araştırmacının gezi planına göre seyahati şöyle ilerlemiştir: Taşkent, Türkistan'a yapacakları muhtelif cihetlerdeki seyahatlerin başlangıç noktası olduğundan buraya iki kere dönmek mecburiyetinde kalmışlardır. Önce uçakla Semerkand'a gidip, oradan otomobille Şehrisebz'e, sonra da tekrar uçakla Buhara'ya gitmişlerdir. Buhara'dan Taşkent'e dönüp, Harezmi'ye uçmuşlardır. Köhne-Ürgenç için izin alamadıklarından Hiyve'ye gitmişlerdir. Hiyve'den Taşkent'e dönüp trenle Türkistan'a geçmişlerdir (Esin, 1997, s.34).

Emel Esin, Türkistan gezisi ile alakalı şu neticeye varmıştır: Bir memleketin kültür ve sanat tarihi grafik şekilde temsil edilse, birtakım çıkışlar ve inişler olur. Türkistan, bugün inen bir hat üzerindedir. Eski san'at an'anesini yaşayan ve anlayan ustalar ve hümanist vasıfta münevverler, artık hep ihtiyarlanmış, yerlerini alabilecek gençler yetişmemiş. Bugün Türkistan halkı, âbidelerinin harabeleri içine sığınıp, barınmaya uğraşmaktadır. Bu manzaranın hüznün unutamıyoruz."

Yerinde müşahade yaptığı kadim eseri, bugün olduğu gibi, gelecek yıllarda da araştırmacılara kaynak olmaya devam edecektir. Emel Esin Türkistan gezisine dair izlenimlerini, 1984 yılında Türk Edebiyatı Dergisi'nin 123. sayısında Hazreti Türkistan adıyla yeniden yayımlamıştır. Yine birçok makalesinde Türkistan seyahatindeki izlenimlerine yer vermiştir.

4 Sonuç

Orta Asya Türk kültür tarihinin kaynakları malzeme bakımından çok çeşitli ve zengindir. İslâmiyet'ten önceki devirde müzelik malzemenin bol, yazılı kaynakların ise az olduğu bilinmektedir. Kaynakların ekseriyetle Çince olması, kazı çalışmalarının diğer milletlerin öncülüğünde yürütülmesi, araştırmacıları bu devir için kaynakları inceleme hususunda sınırlı bırakmıştır. İslâmiyet'le birlikte kâğıtla tanışan Türk toplumu yazılı kaynaklarının sayısını da arttırmaya başlamıştır.

Orta Asya Türk siyasî ve kültür tarihinin akla gelen ilk ismi Fuad Köprülü'dür. Bu ekolün diğer isimleri Bahaeddin Ögel, Abdülkadir İnan, İbrahim Kafesoğlu ve Emel Esin'dir. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, kültür tarihimizin en güçlü ve önemli şahsiyetlerinden birisidir. Emel Hanım, Ögel'den, Fuad Köprülü'den özellikle de büyük Türk kültür tarihçisi Abdülkadir İnan'dan oldukça fazla etkilenmiştir. Nitekim "Türk Mitolojisi" bu etkilenmenin meyvesidir diyebiliriz. İnan'ın büyük gayret ve sebatla derlediği ve telif ettiği etnografya, folklor, destan ve tarih ile ilgili makalelerinden istifade ederek, eserlerinde "Büyük Hocam" diyerek saygısını ve sevgisini ifade etmiştir. Buna karşın söz konusu değerli bilim insanları da Emel Esin Hanımefendi'yi çok takdir etmiş ve ona saygı duymuşlardır. Esin'in Orta Asya'da yapmış olduğu gezileri ve incelemeleri sonucunda, batılı kaynaklardaki bilgilerle ortaya koyduğu birçok makale ve araştırma Ögel tarafından ilgiyle izlenmiş ve takdirle karşılanmıştır (Aşan, 2014, s.175-176).

Emel Esin, Cumhuriyet döneminin aydın kadın isimlerinden Müfide Ferit Tek'in rahlesinde yetiştiğinden, annesi gibi güçlü ve aktif bir karaktere sahip olmuştur. Babası Ahmet Ferit Tek ise Türkçülük hususunda vermiş olduğu mücadeleyi kızına benimsetmiştir. Esin bu ideolojiyi özel yaşantısından, bilimsel faaliyetlerine kadar yansıtmıştır. Hiçbir zaman anne ve babasının gölgesine hapsolmayan Emel Esin, kendi imkânları ile bir şeyler yapmaya, üretmeye çalışmıştır. Seyfullah Esin ise hayatı paylaştıkları süre boyunca kendisine inanmış ve eşini desteklemiştir.

1942 yılında gerçekleştirmiş olduğu Orta Asya seyahati Esin için bir dönüm noktası olmuş, Türk kültür ve sanatına karşı ilgisi artmıştır. 1955 yılında bu bölgeye gerçekleştirdiği ikinci seyahati ise ilmî faaliyetlerinin başlangıcı olmuş, Türkistan Seyahatnâmesi isimli eserini kaleme almıştır. 1959 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basılan eser Türk kültür ve sanat tarihi incelemelerinde önemli bir kaynak niteliğindedir. Emel Esin 1960 yılından itibaren yoğun ilmî faaliyet içine girmiştir. Yaptığı çalışmalar geniş çevrelerin dikkatini çekmiştir. Türk kültürü ve sanatı üzerindeki araştırmalarına ağırlık veren Esin, İslâm kültür ve mimarisi ile de ilgilenmiştir. Yayınlarının bir bölümünü yabancı dillerde hazırlamış, daha geniş bir sahaya yayılmasına imkân sağlamıştır. Çok sayıda Fransızca ve İngilizce yayınının olduğunu görmek mümkündür.

Esin, kendisini sürekli yetiştirmiştir. Prof. Dr. Necati Lugal şark dilleri hususunda kendisine yardımcı olmuştur. Herbert Jansky ile birlikte eski Türkçe metin okumaları yapmıştır. Prof. Zeki Velidi Togan, Emel Esin'e birçok konuda bilgi aktarmış, Esin'in çalışmalarına ve yorumlarına güvenmiştir. Emel Hanımefendi, kıymetli hocası Zeki Velidi Togan'ın ve kendi eserlerinin bulunduğu bir kütüphane kurmayı düşünmüş, ancak gerçekleştirememiştir.

Büyük bir titizlikle çalışan Emel Esin, saha araştırmaları ile yetinmemiş, kendinden önce yapılmış araştırmaları da incelemiştir. Elde ettiği tüm verileri süzgeçten geçirip en doğru olana ulaşmaya çalışmıştır. Erişebildiği arkeolojik malzemeyi doğru bir şekilde yorumlama bilgi ve becerisi hipotezlerini geçerli kılmıştır. Türklerde bağdaşın hükümdar oturuşu olduğu (Esin, 1970, s.231-242), ölülerin belli bir müddet çadırda bekletilmesinin günümüz türbe kültürü ile ilişkili olabileceği (Esin, 1997, s.4), türbelere bağlanan bez parçalarının bayrak olma ihtimali (Esin, 1997, s.24) yazarın ulaşabildiği varsayımların bir bölümüdür. Doğu ve Batı kültürünü iyi gözlemlemiş olması hasebiyle çalışma metodları da çeşitlenmiştir. Aradaki farkı bizzat görmüş olması, iki usulü kendi kaleminde harmanlaması için bir fırsat oluşturmuştur.

Emel Esin, Türk kültürüne olan yönelimini yalnızca ilmî bir faaliyet olarak görmemiştir. Tüm çalışmalarını, mensubu bulunduğu Türk toplumuna fayda sağlamak amacıyla gönüllü olarak gerçekleştirmiştir. Nerede Türk kültürü ile alakalı bir kongre ve sempozyum görse tüm imkanlarını kullanarak iştirak etmiştir. Konya'da yapılan Aşıklar Bayramı'na katılması, aşıkların şiirlerini ezberlemesi onun Türk kültürüne olan hassasiyetinin bir diğer örneği olarak gösterilebilir.

Çalışma aşkı gündelik hayatına da tezahür etmiştir. Öyle ki Seyfullah Esin'e Parkinson teşhisi konulup Avrupa'da bir doktora gittiklerinde Doktor, Seyfullah Bey'in hangi ilaçları kullandığını sormuştur. Emel Esin ilaç diye Japonca bir lügat adı söylemiştir (Boyras, 1997, s.27). Etrafında bulunan şeyleri dikkatle müşahede eden Esin, Seyfullah Esin'e ait olan Sadullah Paşa Yalısı'nın, Türk yalı mimarisinin en eski ve önemli örneklerinden olması sebebiyle üzerinde ilmî çalışmalar yürütmüştür. Seyfullah Bey ve Emel Hanımefendi hayatları boyunca yalının korunması için çalışmalarda bulunmuşlardır.

Emel Esin, akademik bir unvan ve konuma sahip olmamasına rağmen mesaisini Türk kültürü ve sanatı ile alakalı çalışmalara harcamıştır. Türklerle ilgili bilinen yanlış hususları tıpkı annesi Müfide Ferit gibi değiştirmeye çalışmıştır. Millî Mücadele ruhu ile büyüyen Esin, hayatı boyunca bunun bilinci ile hareket etmiştir. Osman Okyar, Emel Esin ile birlikte bulunduğu "Bulgaristan'ın Osmanlı Boyunduruğundan Kurtuluşunun 100. Yılı Münasebeti" ile toplanan seminerde Esin'in, Osmanlı ile ilgili eleştirilerden rahatsız olduğunu belirtir (Boyras, 1997, s. 282, 283). Bir başka örnek ise Esin, katıldığı Birinci Türk Sanatı Kongresi'nde, Türk medeniyeti ve Türk sanatının layık olduğu alakaya mazhar olamadığını tespit etmiştir. Avrupa ve Şark milletlerinin bir kısmı kültürlerinin tetkik ve tasniflerini yaparken Osmanlı Devleti'nin savaş içerisinde olması sebebiyle, Avrupa'da ilerleyen makine medeniyetine ayak uydurmaya yönelik sarf edilen gayretlerin buna imkân vermediğini belirtmiştir (Esin, 1960, s.55). Esin, yıllarca bu konuda Türk milletine hizmet etmiştir.

Emel Esin, bildiği yabancı dillerin yanı sıra Osmanlıca'ya da oldukça meraklıdır. El yazmalarından, yazdığı mektuplardan, çalışmaları için tuttuğu notlardan anladığımız bu yönelim eserlerine de yansımıştır. Esin, dini hassasiyetlerini fikirlerine yansıtmamış, hür düşündür. Peşin hükümlere saplanmayı tercih etmemiştir. Ayetleri doğru yorumlamak gerektiğini dile getirmiştir. Millî ve manevî değerlere bağlı olan Esin Hanım, çalışmalarında ilmî objektiflikten taviz vermemiştir. Türk kültür ve sanatının hemen her yönüyle ilgilenmiş, araştırmalarının merkezine sanatı yerleştirmiştir. Tarih, sosyoloji, dil ve edebiyat alanlarında diğer Türk ilim insanlarından farklı bir yaklaşım tarzı ortaya koymuştur (Özcan, A., 2012, s.163,164).

Emel Esin, Orta Asya sahası kaynaklarının bir kısmına erişebilmiş, bildiği yabancı dillerin kendisine sağladığı kolaylık ile kıymetli ve yeni veriler elde etmiştir. Türk kültür ve sanatının araştırılmasına büyük önem veren yazar, elindeki kaynaklardan oluşan

zengin bir kütüphane meydana getirmiştir. Hayatta iken kütüphanesinden yararlanmaları için Türkiye'deki önemli isimleri kütüphanesine misafir ettiği gibi, ölümünden sonra da dünyadaki tüm araştırmacılara kaynak sağlayacak olan TEK-ESİN Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı bünyesinde olan Dr. Emel Esin Kütüphanesi'nin hizmete açılmasını vasiyet etmiştir.

Emel Esin'i özel kılan onun benzersiz ve yeni tezler ortaya koymuş olması, saha araştırmaları yapmış olması, çeşitli yabancı dilleri bilmesinden ötürü ulaştığı kaynak sayısıdır. Esin'in beklentisi neşriyatların Türkiye'ye getirilmesinin sağlanması, kaynak dillerin öğrenilmesi ya da lügatlerin doğru kullanılarak istifade edilmesi, kongrelere katılarak görüş alışverişi yapılması olmuştur. Araştırmacının otuz iki yıl evvel ortaya koyduğu tarihi bilgilerin, biyografisini okuyan nesillere örnek olacağı ümit edilmektedir.

5 Kaynakça

Aşan, M. B. (2014). Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ve Türk kültür tarihçiliği üzerine bazı düşünceler. *I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu* içinde (ss. 175-179), Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.

Baykara, T. (2004). Bir Üsküdarlı: Emel Esin. *Üsküdar Sempozyumu II Bildirileri* içinde (ss. 618-621). İstanbul: Üsküdar Araştırmaları Merkezi.

Baykara, T. (2012). Emel Esin (1912-1987). *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün 50. Yıl Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 139-157). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Boyras, N. (1997). Dr. Emel Esin'in hayatı ve eserleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi.

Civelekoğlu, Y. M. (2019). "Mısır Prensi Yousry Bey", 19 Aralık 2019 tarihi <https://www.geni.com/people/Mısır-Prensi-Yousry-Bey/600000008017482368> adresinden alındı.

Çağatay, T. (1960). *Türkistan Seyahatnamesi'nin ortaya koyduğu gerçekler*, İstanbul: Yaş Türkistan Yayını.

Çelebioğlu, S. (2007). *Türk Edebiyatı'nda modern biyografinin doğuşu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi.

Cunbur, M. (1987). Emel Esin'i kaybettik. *Erdem*, 3, 297-307.

Esin, E. (1959). Tarihi Türk Musikisi. *Yankı*, 1, 3-8.

Esin, E. (1960). Milletlerarası Birinci Türk Sanatı Kongresi. *Türk Yurdu*, 280, 55-56.

Esin, E. (1962). Eurasia göçebelerinin san'atının ve İslâmiyetten evvelki Türkistan san'atının Türk plastik ve Tersimi San'atları üzerindeki bazı tesirleri, *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi* içinde (ss. 152-174). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Esin, E. (1968). Prof. Necati Lugal hakkında hatıralar. *Necati Lugal Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Esin, E. (1970). Bağdaş ve çökme, Türk töresinde iki oturuş şeklinin kâdim ikonografisi. *İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Araştırmaları*, 231-242

Esin, E. (1971). Müfide Ferit Tek (1982-24.03.1971). *Türk Kültürü*, IX(103), 640.

Esin, E. (1977-1978). "Türk kültür tarihinden bir safha miladi sekizinci yüzyılda Türkistanda İslâmiyet'in Burkan Dini ile karşılaşması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1(2), 231-237.

Esin, E. (1982). Emekli Büyükelçi Seyfullah Esin (1902-1982) ('Hayatımın Muhasebesi' Adlı Hatıralarından Notlar). *Türk Kültürü*, XXI(233), 708-716.

Esin, E. (1997). *Türkistan Seyahatnamesi* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

"Emel Ferit H. Zevcile İngilizce konuşmak mecburiyetinde..." (1 Haziran 1931), Cumhuriyet Gazetesi.

"Emel Ferit H. 'Deyli Meyl'de intişar eden haberi tezkir ediyor" (20 Haziran 1931), Cumhuriyet Gazetesi.

"Emel Ferit Hanım'la Vahit Yüsrî Beyin akitleri" (12 Temmuz 1931), Cumhuriyet Gazetesi.

Kacıroğlu, M. (2014). Biyografi yazarı olarak Necip Fazıl Kısakürek. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(5), 31-56.

Kaplan, M. ve Enginün, İ. (1984). Emel Esin ile mülakat. *Kaynaklar*, 3, 58-65.

"Kenan Esin'in Emel Esin'e yazdığı "Türkistan Seyahatnâmesi" konulu mektup, 1 Ekim 1959.

Lugal, Mihin. Necati Lugal'ın kızı ile yapılan "Emel Esin" konulu görüşme, İstanbul: 25 Nisan 2019.

Mehmet Önder'in Emel Esin'e yazdığı "Türkistan Seyahatnâmesi" konulu mektup, 21 Ocak 1960.

Özcan, A. (2012). Emel Esin. Üsküdarlı meşhurlar ansiklopedisi, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları, 163-164.

Özcan, Ö. (2013). Dr. Emel Esin'in Perihan Arıburun'a mektupları. *Türk Yurdu*, 315, 74-81.

Özel, A. (1995). Emel Esin (1914-1987). İslam Ansiklopedisi, *Cilt:11* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özdemir, A. (2012). *Halil İnalçık Biyografisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi.

Öztürkmen, Malkoç, N. (21 Eylül 1989). Dolu yaşanmış bir hayat. Zaman Gazetesi.

Saraç, Z. (2020). Türkistan Seyahatnamesi. *Tarih Kritik*, 6, 107-110.

Taşdelen, V. (2006). Biyografi: ötekine yolculuk. *Milli Eğitim*, 172, 8-16.

Bilgilendirme ve Teşekkür

"Emel Esin'in Biyografisi ve Eserleri" konulu çalışma, iki yıllık bir sürecin uzun mesailerini neticesinde elde edilmiş, özetlenerek makale formatına getirilmiştir. Kilometreleri önemsemeksizin bilgi ve belge toplama çabası, Emel Esin'in şahsına yaraşır bir biyografi kaleme alma arzusu ile alakalıdır.

Konunun tespit edilmesinde, fikir insanı çok kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Sayın Selcen ÖZYURT ULUTAŞ'ın kanaatleri ziyadesiyle etkili olmuştur. Zira kendisinin Emel Esin'e olan hayranlığı ve vefası bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu sayede edinilen ulvî görev ortaklığı birçok dost, ilk kez duyulan çeşitli bilgiler kazandırmıştır. Açılan her dosyanın, görülen her türlü materyalin bayram

çocuğu sevinci yaşattığı çalışma, temenni edilir ki birçok araştırmacıya kaynak olacaktır. Ancak daha da önemlisi Emel Esin'in tanınmasına bir nebze de olsun katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın başlangıcından bitimine değin her türlü yardımı esirgemeyen, enerjisini ve motivasyonunu eksik etmeyen, yaşanan olumsuzluklara alternatifler üreten Dr. Öğr. Üyesi Sayın Selcen ÖZYURT ULUTAŞ'a bilgisi ve alçakgönüllülüğü ile yanımda olduğu için sonsuz teşekkür ederim. Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde görev yapan, lisans döneminden çok değerli hocam Doç. Dr. Sayın Gülay KARADAĞ ÇINAR'a herhangi bir zorunluluğu olmamasına rağmen çalışmaya rehber olduğu, düzenlemelere katkı sağladığı için mahcup olduğum kadar sonsuz minnettarım. Uşak Üniversitesi'nde görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Sayın Gaye YAVUZCAN hocama, gerek yazım sürecimde verdiği bilgilerden, gerekse mütevazılığı ile onca uğraşının arasında çalışmanın düzeltmelerini yapmasından ötürü müteşekkirim.

Emel Esin ile alakalı mülakat gerçekleştireceğim dediğimde beni düşünmeden kabul eden Sayın Mihin LUGAL'e, Sayın Yusuf CİVELEKOĞLU'na, Prof. Dr. Sayın Tuncer BAYKARA'ya teşekkür ederim. Kaynaklarından istifade ettiğim, benimle birlikte tarama yapan TEK-ESİN Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı çalışanları Ali BİLGİN ve Özgür AKPINAR'a da şükran borçluyum.

Extended Abstract

Emel Esin had the opportunity to see many countries abroad due to the duties of her father and husband. Esin utilized these opportunities by conducting studies on Turkish culture and art history. She made investigations from a very broad perspective with her existing knowledge. Foreign languages she knew enabled her to benefit from first-hand sources. Esin, who contributed to Turkish culture research, presented the results that have not been achieved before to the scientific world. However, despite all this, she remained in the background and was not recognized as much as his works. They are the main stones of her life. The education, upbringing, and intellectual structure she received from her family is a part of these stones.

Emel Esin has lived abroad for many years. Emel Hanım and Seyfullah Esin made their first Central Asia trip in 1942, the second time in 1955. This trip was instrumental in Emel Esin writing the Travel Book of Turkistan. This book is not only important in terms of being Emel Esin's first work, but also a travel book. It is an important source in terms of drawing an artistic portrait of the period in which it is located. In the book, a wide range of information such as human landscapes, eating habits, and languages prevalent in the region, as well as the current state of the monuments of Turkestan culture and art, are included. At the same time, this trip, which was made during a period of intense pressure from Soviet rule, can be described as a miracle. It is also of great importance in terms of reflecting the political and social structure of the period. When the Soviet Russian government did not allow it to take photographs, she painted the monuments her saw as an art historian and shared them in his book.

There are numerous articles by Emel Esin. These studies also contain information about Turkish culture and art in general. The pictures she herself drew, which we often come across in research files, are very important sources for concretizing this information. Most of the articles were translated into foreign languages, meeting more readers.

Despite having no academic title, Emel Esin served the world of science. In doing all these, she mobilized her own means. The domestic and international congresses she attended and the hypotheses she obtained are examples of these. She tried to correct the wrong issues known about the Turks in the congresses. The foreign language she has mastered has been given an advantage. She reflected her sensitivities about Islam and Turkism in her studies by remaining loyal to science. Having the opportunity to follow the research methods in the West closely, Esin also benefited from these methods in her own works.

Emel Esin also benefited from the works prepared before her. Names such as Fuad Köprülü, Abdülkadir İnan, Bahaeddin Ögel had a great influence on her. She took lessons from important names such as Zeki V. Togan, Herbert Jansky, Necati Lugal. Esin, who is in a continuous education effort, received support from her husband Seyfullah Esin in this regard. Seyfullah Bey faithfully accompanied his wife's work. He read his work and made corrections.

Following the death of Emel Esin, TEK-ESİN Foundation for Research and Development of Turkish Culture was established upon her will and opened its large library to researchers who will study on Turkish culture and art. In the library, there are many works of rare prints as well as family books.

The active political and literary activities of Emel Esin's family enabled her to grow up in an environment that is conscious, develops herself in every sense and is open to innovations. Her mother, Müfide Ferit is one of the enlightened women names of the Atatürk era who took an active role in the liberation struggle of the Turkish nation and carried out activities for women. Emel Esin, who grew up in her mother's womb, also wrote articles about women. Her father Ahmet Ferit Tek is one of the first representatives of Turkism that comes to mind. Emel Esin protected the intellectual heritage of her mother and father and was a defender of Turkism throughout her life. Her wife Seyfullah Bey became Emel Esin's biggest supporter. He helped him in all matters and supported all his work with faith. Seyfullah Esin's love of Central Asian Turkish art was instrumental in conducting joint research, and they studied many regions together.